

Fodor Gábor

GRÓF SZÉCHENYI ÖDÖN KONSTANTINÁPOLYBAN (1874-1922)¹

Absztrakt

Bár Gróf Széchenyi Ödön (1839–1922) magyarországi munkássága, a hajózás, az önkéntes tűzoltóság vagy éppen a Budavári Sikló fejlesztésében és megalakításában vállalt szerepe viszonylag jól ismertek hazánkban, s talán néhányan a török tűzoltóság modernizálásában végzett kimagasló szerepét is ismerik, azonban a vele foglalkozó írások csak nagyon felületesen érintik konstantinápolyi életét, az oszmán fővárosban végzett feladatát, vagy éppen magánéleti nehézségeit. Ezen hiányosságok annál is inkább szembetűnőek, mert élete közel 50 évét szentelte e keleti metropolisz lakóinak, felesége is a helyi görög-róm kisebbségből került ki, s gyermekei élete is szorosan összefonódott a korabeli oszmán elittel. A következőkben ezért a korszakból származó magyar és török nyelvű források mentén igyekszem röviden bemutatni Gróf Széchenyi Ödön, vagy ahogy az oszmán források említik, Zicsni/Szecsni pasa életét a Boszporusz partján.

Kulcsszavak: Gróf Széchenyi Ödön, tűzoltóság, Oszmán Birodalom, Konstantinápoly, Takszim tér

COUNT SZÉCHENYI ÖDÖN IN CONSTANTINOPLE (1874-1922)

Abstract

Though the active role in the foundation of the Hungarian Voluntary Fire Brigade and the Budapest Castle Hill Funicular of Count Ödön Széchenyi are well known facts in Hungary, and

¹ A cikk elkészültéhez nyújtott önzetlen segítségéért ezúton fejezem ki őszinte köszönetemet Csorba Györgynek, az Országgyűlési Hivatal kutatójának.

even his role in the modernization of the Turkish Fire Brigades is known, but very few information is available relating his duty and tasks, civil and family life in Constantinople in the Hungarian articles which deals with his activities. The insufficiency of information becomes more obvious if we consider that he spent nearly 50 years of his life in the Ottoman capital, while his wife was from the local Greek minority and even the life of his children interweaved in several ways with the local Ottoman elite. The aim of this article is to shed some lights on the little known aspects of Count Széchenyi Ödön's life on the shore of the Bosphorus with using both Turkish and Hungarian sources from the period.

Keywords: Count Széchenyi Ödön, Fire brigade, Ottoman Empire, Constantinople, Taksim square

1. SZÉCHENYI ÖDÖN, A TŰZOLTÓ

Konstantinápolyban az állandó földrengésveszély miatt, de különösen az 1509-ben bekövetkezett elemi erejű földrengés után, egyre nagyobb teret nyertek a főleg fából épült házak, melyek ellenállóbbnak bizonyultak a merevebb kőépületeknél. Azonban a rendezetlenül, girbe-gurba és meredek utcák mentén egymásra épült házak mindig magukban hordozták a tűzvédek lehetőségét is. A városi népesség számának emelkedésével, valamint a modernizáció egyik vívmányaként a házbiztosítások megjelenésével egyre nagyobb igény mutatkozott a professzionális és modern tűzoltóság iránt. Az 1870-es évekig a tűzvédekkel a kerületi kiskereskedők által finanszírozott, önkéntesekből álló és vállon cipelhető, kezdetleges szivattyúkat és tömlőket használó ún. tulumbadzsik vették fel a harcot. Azonban ezen egységek megjelenésekor a tulajdonos nem sok jóra számíthatott: legtöbbször első dolguk az égő házban maradt értékek kifosztása volt, majd a ház és a szomszédos épületek teljes romba döntésével próbálták megakadályozni a tűz továbbterjedését. Nem véletlen, hogy az 1870-es évekre a biztosító társaságok, illetve a nagyhatalmak követségei már erélyesen követelték a szultánál a professzionális tűzoltóság felállítását. Széchenyit az osztrák-magyar követ, Zichy Ferenc javaslatára „kérte ki” Abdulaziz szultán Ferenc Józseftől, aki korábban láthatta már a fiatal gróf

erőfeszítéseinek látványos eredményét a magyar fővárosban. Ugyanakkor vannak olyan feltételezések is, hogy Ferenc József maga ajánlotta fel Széchenyi szolgálatait a török szultánnak, megszánya őt a tűzvészek okozta károk miatt.²

Mindenesetre az 1871-ben Konstantinápolyban megfordult gróf már akkor javaslatokat fogalmazott meg a szerkezeti átalakítások szükségességéről, melyek ugyan egy Raif Ahmet nevű kormányzó-helyettes neve alatt lettek beadva a szultánhoz, de egyértelműen Széchenyi elgondolásai szerint születtek.³ Ezek végül évtizedes erőfeszítései eredményeképpen valósultak meg. Gróf Széchenyi Ödön 1874. október 17-én érkezett meg Konstantinápolyba Follmann Alajossal (1831–1906) karöltve, ahol az orosz tűzoltókkal (illetve az orosz diplomáciával) is meg kellett küzdenie a pozíciójáért. Ugyanakkor az intrikákból és a rövid versengésből végül Széchenyi jól képzett egysége került ki győztesen, így az előzetes tervek alapján egy éves időtartamra kezdte meg a munkát. Bár Follmann az év decemberében hazatért, a magyar források szerint a következő évben helyét Bárány N. Ernő (?–?) későbbi budapesti főparancsnok foglalta el, s maradt mellette majd' négy éven keresztül.⁴ Az oszmán források szerint azonban Bárány már októbertől a gróf mellett volt és Follmannal együtt részt vett a kezdeti tárgyalásokon is.⁵ Emellett néhány szükséges tömlő megrendelésére is azonnal sor került Angliából, de később Walser Ferenc budapesti gyárából is többször rendeltek fecskendőket, ahogy osztrák, német, angol, de néha orosz gyártóktól is. Érdekességképpen megemlíteném, hogy a fent felsorolt személyeken túl a későbbi magyar híradások és az oszmán források alapján Cziráky Béla, későbbi Fejér megyei főispán, külügyminiszteri osztályfőnök és főmarsall is Széchenyivel tartott 1874-ben⁶ (majd tért vissza rövid időn belül), valamint egy Csörgey Zoltán Ahmed nevű festő is, aki később muszlimmá lett ugyan, de visszatért Budapestre.⁷ Szintén érdemes még megemlíteni Beszédes Kálmán nevét, aki Széchenyi

² Kemalettin Kuzucu, *Széchenyi Paşa Ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi*. In: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi. 14.2006. 35. A cikk rövidített változata magyarul is olvasható a: Kemalettin Kuzucu, *Élete 48 évét az oszmánoknak és Isztambulnak áldozta egy magyar: Széchenyi Pasa*. In: A magyarok nyomai Törökországban. Egy palotából és három városból nyomok. Szerk.: T. Cengiz Göncü. Isztambul, 2010. 27-42. (A könyv két nyelven, törökül és magyarul jelent meg a 2010-es pécsi és isztambuli Európa Kulturális Fővárosa programok keretében).

³ Cem Doğan, *İtfaiyye-i Hümayun: Osmanlı İstanbulu'nda Yangın, Modernleşme ve Kent Toplumları (1871–1921)*. Istanbul, 2019. 114-115.

⁴ Roncsik Jenő, *Gróf Széchenyi Ödön*. Debrecen, 1938. 231.

⁵ Kuzucu, *Széchenyi*, i. m., 36. Valószínűsíthetően ez az adat felel meg a valóságnak.

⁶ Pesti Napló, 1896. szept. 13. vö. Kuzucu, *Széchenyi*, i. m., 36.

⁷ Nemzeti Újság, 1922. máj. 30. 5.

hívására érkezett a török fővárosba az 1880-as években, majd dolgozott polgári tűzoltóként, és akit leginkább Rodostórol készített ceruzarajzai és korabeli tárcái tettek ismertté.⁸ Szintén Széchenyinek köszönhetően nevezték ki Izmir (Smyrna) tűzoltó kapitányává Bogisisch Károlyt 1886-ban, ám ő egészségügyi okokból egy éven belül visszatért hazájába, ahol rövidesen elhunyt, így nem tudott olyan hírnévre szert tenni, mint a tűzpasa.⁹

Széchenyi a kezdeti megállapodáshoz híuen az európaiak által sűrűn lakott Pera városrészben, a Takszim téri laktanyában rendezte be főhadiszállását, ahol kezdetben 1 századnyi ember kiképzéséhez fogott. A rövid távú terv 1 zászlóalj és 4 század felállításáról szólt, századonként 125 emberrel. A távlati célok között 12 zászlóalj, összesen 6000 ember kiképzése szerepelt, amit azonban csak az 1910-es évek elejére sikerül elérni, de azt követően állandó emberhiánnyal küzdött a birodalomban dúló háborúk miatt. Nem véletlen, hogy a katonai rendszerben működő szultáni tűzoltóság mellett egészen az 1920-as évekig működtek a kerületi tulumbadzsi egységek is. A kezdeti nehézségeket jól jellemzi, hogy a katonai főparancsnokság közelében 1876-ban kitört és csak nagy nehézségek árán megfékezett tűzvész után a Porta egyes körei Széchenyi eltávolítását akarták elérni, melyet végül Zichy nagykövet határozott közbelépése akadályozott meg.¹⁰ Közel másfél évtized alatt a négy század mellé, melyből az egyik már az ázsiai oldalon, Üszküdarban szolgált, egy ötödik, tengeri századot is sikerült felállítania, melynek feladata a Boszporusz partján fekvő villákban kitört tüzek oltása volt. Emellett az 1890-es években külön parancsnokságot szervezett a szultáni palota mellé is.

Ugyanakkor a gyors fejlesztéseket akadályozták a birodalom turbulens politikai viszonyai. 1876-ban Abdulaziz szultánt erőszakkal letették a trónról, a helyére lépő II. Abdulhamid szultán pedig azonnal balkáni zavargásokkal, majd egy katasztrófális kimenetelű orosz-török háborúval találta szembe magát. A Monarchia pedig okkupálta Boszniát, ami ellenszenvet szült a törökök körében az osztrák-magyar állampolgárokkal szemben. Ez értelemszerűen kihatott a tűzoltóság megítélésére és költségvetésére is. Emellett irigyei és rosszakarói is akadtak bőven a nyugatról jött Széchenyinek: a tulumbadzsi bevételeik csökkenése miatt orroltak meg rá, a török lakosság bizalmatlanul tekintett a nyugatról jött találmányokra és idegen szakértőkre, míg

⁸ Lásd: Hóvári János, *Rodostói emlékek és tanulmányok. Beszédes Kálmán – Rodostó magyar képviselője*. Budapest, 2009.

⁹ Budapesti Hírlap. 1886. dec. 27. 5

¹⁰ Magyar Polgár Kolozsvár. 1876. febr. 506.

a merényletektől rettegő Abdulhamid besúgóhálózatán keresztül figyeltette a tűzoltók gyanús eszközeit. Megesett, hogy a gróf hosszas kérlelésére végre beszereztek egy magas tolólétrát, mellyel a 3-4 emeletes házak felső szintjeit is elérték. Mikor a bemutatón a szultán látta, hogy a létra a palota harmadik emeletéig ér, azonnal elrendelte annak felgyújtását.¹¹ Szintén hátráltatta a beavatkozást, hogy 1887-ben egy vaklárma után már a szultántól személyesen kellett engedélyt kérni ahhoz, hogy az egységek megkezdhessék a munkát hatókörzetükön kívül.¹²

Mindezek ellenére érzékelhető volt a lassú, de biztos fejlődés, így ezen közjátékok sem akadályozták meg Széchenyt abban, hogy elismertsége és megbecsültsége folyamatosan emelkedjen. 1877-ban ezredessé, 1880-ban vezérőrnaggyá, 1883-ban altábornagy/osztálytábornokká (törökül: ferik), 1888-ban altábornaggyá nevezték ki,¹³ míg élete során megkapta a lehető legmagasabb oszmán kitüntetések, így az Oszmánije rend 1. osztályát, a Medzsidiye rend nagyszalagját, a nagy arany és ezüst Imtijáz érmet, a kis arany Lijákát érmet, a Tahliszije életmentő érmet, valamint a Tudományért és Művészetért érmet, melyeket hazai engedélyezés után hordhatott.¹⁴ Másrészt az 1880-as évek közepén felkérték, hogy dolgozzon ki javaslatokat a vidéki városok tűzoltóságainak megszervezéséhez is, melyet el is készített, meglátásait azonban csak részlegesen vették figyelembe. Ahogy 1891-ben is határozott elutasítás fogadta azon javaslatát, hogy a tűzoltóság mintájára mentőállomásokat létesítsenek a török fővárosban – ezen ötletét végül 1911-ben Karátsonyi Jenő gróf, a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület elnöke és Kovách Aladár igazgató-főorvos, királyi tanácsos segítségével valósította meg, mikor is a magyar mentőegyesület ajándékként megnyitották Konstantinápoly első mentőállomását a Takszim téri kaszárnyában.¹⁵ Emellett ő jelölte ki az 1880-as évek végén megépített vízvezetékek mentén a tűzcsapok helyét is. Mindezen elismerés azonban bátor és kemény munka, valamint sok szenvedés eredménye volt: a híradások szerint

¹¹ Roncsik, *Gróf Széchenyi Ödön*, i. m., 268-269.

¹² Budapesti Hírlap, 1887. aug. 28.

¹³ Ezen kívül egyes magyar hírek szerint 1908-ban főhadosztály parancsnokká, 1912-ben pedig tábornaggyá léptették elő, de erre vonatkozó információt a török forrásokban nem találtam. Ugyanakkor tábornaggyi rangja sírkövén is fel van tüntetve, ahogy az 1888-as kinevezésével elnyert „a török katonai tűzoltó ezredek parancsnoka” rang is. Ez utóbbit 1888-as kinevezésével kapta meg.

¹⁴ Budapesti Közlöny, 1897. júl 7. 1.; 1907. nov. 2. vö. Kuzucu, *Széchenyi*, i. m., 250.

¹⁵ Budapesti Hírlap, 1911. máj 3. 13.; Debródi Gábor, *Ambulance Station in Constantinople*. In: *Orvostörténeti Közlemények*. 230-233., No. 1-4. 2015. 179-182.

1881-ben, 1892-ben, 1897-ben, 1899-ben, 1902-ben és 1911-ben is megsérült tűzoltás közben, miközben többször volt súlyos beteg. Bár az oszmán levéltárban őrzött, rá vonatkozó iratok nagy része a fizetése, vagy a kért beszerzések elmaradása miatti panaszokat tartalmazza, ennek ellenére sem hagyta félbe küldetését, pedig Magyarországra is visszavárták, sőt, a japán császártól is érkezett megkeresés az ottani tűzoltóság felállítására tárgyában.¹⁶

Széchenyi dolgai 1908, a török alkotmányos forradalom után tovább nehezedtek. Egyrészt a zavaros és háborús időkben (Líbia – 1911, Balkán-háborúk – 1912–13, első világháború – 1914–1918, török függetlenségi háború – 1919–1922) alig jutott forrás a tűzoltóknak, másrészt a csapatokból sokaknak be kellett vonulnia a seregbe. Bár az 1910-es évek elején több magyar újságíró is foglalkozott azzal, hogy Ödön pasa vissza akar vonulni Magyarországra, végül kitarított választott hazája mellett. Sőt, az első világháború alatt több török-magyar jótékonysági akció mögé is beállt, házukban felesége és Ilona lánya kötszereket, ágyneműket, sapkát és kötényeket gyártott, míg a taskisla-i és bejlerbeji kórházakban önkéntesként ápolták a sebesült török katonákat.¹⁷ Az elmúlt időszakban előkerült oszmán források szerint mindezekre alapozva Széchenyi kérte lánya, Ilona kitüntetését, amit szinte azonnal jóvá is hagytak, így 1918-ban az ún. Sefkat érem 2. osztályát kapta, melyet főleg jótékonysági akciókban részt vevő hölgyeknek adományozott a szultán.¹⁸ A háború lezárásával – feleségének köszönhetően – azon kevesek egyike volt, aki osztrák-magyar állampolgárként az antant csapatok által megszállt Konstantinápolyban maradhatott, így élete végéig személyesen vett részt a tüzek oltásában. 1921-ben végre sor került a régóta dédelgetett álmára, vagyis a városi tűzoltóság felállítására, melynek kiépítésében azonban romló egészségi állapota miatt már csak korlátozottan tudott részt venni.

¹⁶ 150 éve született Gróf Széchenyi Ödön (Szerző nélkül). Budapest, 1989. 13.

¹⁷ dr. Mosony Lipót, *Konstantinápolyi hírek*. In: *Alkotmány* (212), 1915. aug. 1. 12. Taskisla a Takszik térhez közel, az európai oldalon, míg Bejlerbeji az ázsiai oldalon található.

¹⁸ Sinan Çoluk, *Hem kont hem paşa... İtfaiyenin başında 48 sene Ödön Seçeni*. In: #Tarih (68.), Ocak 2020. 60-61.

2. SZÉCHENYI ÖDÖN, A CSALÁDAPA

Gróf Széchenyi Ödön családi élete koránt sem lett olyan sikertörténet, mint szakmai karrierje. Már első házassága is ellenállást váltott ki családjából, mikor elvette Almay Irmát (1844–1891), egy gazdag kereskedő lányát, aki azonban így is rangon alulinak számított családjában. Ebből a házasságból három gyermek született: András (1865–1907), Vanda (1870–1916) és Olga (1873–1889).¹⁹ A később elhanyagolt gyermekek közül András tékozló életvitelével és párbajaival került többször az újságok hasábjaira, pedig apja jól fizető állást szerzett számára az Oszmán Banknál (amit egyébként Ödön pasa többször megmentett a tüztől). Itt ismerte meg az orosz gőzhajózási társaság volt konstantinápolyi igazgatójának lányát, akit 1884-ben szülei ellenkezése dacára elvett.²⁰ Ám a házasság nem tartott sokáig, kicsapongó élete miatt Elena Korostowzoff sem bírta mellette sokáig, s végül 1899-ben elváltak; frigyükből egy Lipót (1886–1920) nevű fiú született. Lányát, Vandát is maga mellé vette és egy előkelő iráni-örmény család fiához, Vahram Dadian főtörvényszéki bíróhoz adta hozzá.²¹ Azonban a férjet az örmény nemzeti mozgalomban vállalt szerepéért később letartóztatták, s végül feleségével együtt Iránba menekült, ahol miniszteri rangra emelkedett. Azonban egy 1916-os lázadás során megölték, Vanda pedig másnap önkézevel vetett véget életének teheráni otthonukban. Széchenyi Ödön 1874-es kiköltözése során felesége állítólag nem akarta követni új állomáshelyére, ami végül házasságuk megromlásához vezetett. Olga lányuk halála után pedig felesége elmeállapota megromlott, s végül 1891-ben életét vesztette.

Az igazán érdekes az, hogy első felesége halála előtt, tehát valójában törvényen kívül is született három gyermeke:

- 1887-ben György (ő 1891-ben, vélhetőleg betegségben hunyt el),
- 1888-ban Ilona (†1951), 1889-ben pedig Gusztáv (†1966).²²

¹⁹ Ballabás Dániel, *Gróf Széchenyi Ödön különös házasságai*. In: Tamád Edit (szerk.), Széchenyi István és Zemplén megye. Král'ovsky Chlmec, 2011. 117.

²⁰ Fővárosi Lapok, 1886. ápr. 27. 846.

²¹ Bár a magyar újságok előtte arról írtak, hogy gróf Weinckheim Henrik (1857-1908) Konstantinápolyban eljegyezte Vandát 1885 májusában és őszel meg is tartják az esküvőt. Budapesti Hírlap, 1885. máj. 23. 6.

²² Érdekeségként meg kell említeni, hogy az ún. konstantinápolyi magyar anyakönyvben György nem szerepel (ahogy szinte semelyik más forrásban sem), ahogy Ilona sem. Ugyanakkor Széchenyi Andor be lett jegyezve 1882-1886 között. A forrásra

- Törvénytelen gyermekei anyját, a görög-róm származású Eulália Christopulost (1854–1918) végül 1892. augusztus 1-jén vette el, s ezt követően még egy gyermekük született, immár törvényesen, akit Bálintnak neveztek el (1893–1954).²³

Bár ismét rangon alul nősült, a későbbi birtokperек során igyekezett bizonyítani, hogy felesége előkelő bizánci nemesi család sarja, illetve az elvárásoknak megfelelően az ortodox-keresztény Eulália áttért a katolikus hitre is. Ahogy a fenti adatokból is kitűnik, Széchenyi hét gyermekéből négyet és mindkét feleségét még életében elvesztette, továbbá a tragédiák árnyékában rangon aluli házasságai miatt jórészt a családi birtokok örökléséből is kimaradt.

3. SZÉCHENYI ÖDÖN, A HAZAFI

3.1. Magyar – török kapcsolatok

Bár életéből 48 évet az Oszmán Birodalomban töltött, gróf Széchenyi Ödön magyar nemzet iránt táplált szeretete mit sem csökkent az évek alatt, annak ellenére sem, hogy többször pletykálták róla magyar újságok, hogy áttért a muszlim hitre.²⁴ (Valójában Ő volt az első olyan személy, aki keresztény hitét megtartva nyerhette el a pasai, tábornoki címet.)

Már közvetlenül külföldi munkavállalása után, 1875-ben gyűjtést szervezett a tabáni árvíz károsultjainak,²⁵ s 1880-ban hazautazott édesapja, Széchenyi István szobrának avatására is, ahol nagy elismerést vívott ki oszmán egyenruhájában.²⁶ 1884-ben a trónörökös pár kifejezett kérésére Széchenyi volt az, aki Rudolfot és Stefániát kísérte Konstantinápolyi tartózkodásuk során. De részt vett többek között Szilágyi Dániel (1830–1885), a neves könyvkereskedő

vonatkozó adatokat lásd: Csorba György, „Magyar anyakönyv”. *Forrás a konstantinápolyi magyarok történetéhez*. In: Keletkutatás, 2011. tavasz, 136.

²³ Ballabás, *Gróf Széchenyi*, i. m., 122. Az esküvőre Bonetti érsek vatikáni nuncius házi kápolnájában került sor, miután Eulália Christopulos áttért a katolikus hitre. Az ara tanúi a szultán doktora, a szintén görög származású Mavrogeni és Nedzsip pasák, míg Széchenyi Ödön tanúi a helyi magyarok közül dr. Révey József és Hamvai Kovács Imre, a Konstantinápolyi Magyar Egylet elnöke és alelnöke voltak. Lásd: Fővárosi Lapok, 1892. aug. 1599. A menyasszony származásáról egymásnak ellentmondó információk láttak napvilágot: míg egyes sajtótermékek egy gazdag izmiri család lányaként írták le, máshol egy asztalos és egy mosónő lányaként, Isztambul Tatavla kerületében született nőként írnak róla.

²⁴ Ellenzék, 1885. aug. 17. 737.

²⁵ A Hon, 1875. aug. 54.

²⁶ Kuzucu, *Széchenyi*, i. m., 50-51.

temetésén, a keleti vonatútvonal megnyitását követően 1887-ben és 1888-ban Konstantinápolyba érkező magyar turistacsoportok fogadásában,²⁷ valamint 1888-ban a Vámbéry Árminnal (1832–1913) és az akadémia titkárával, Fraknói Vilmoossal (1843–1927) a soraiban érkező delegáció programjain.

Szintén aktív szerepet vállalt a Szent Benedek (Saint Benoît) Líceum kápolnájában eltemetett egykori magyar menekültek emlékének ápolásában is, így 1894-ben Csáky Krisztina kapott új koporsót Széchenyi vezetésével, míg 1902-ben ugyanitt emlékmisét és koszorúzást vezényelt le II. Rákóczi Ferenc sírjánál.²⁸ De szintén Vámbéry segítségére volt, mikor az a Millenniumi ünnepségek miatt azzal a céllal járt a Portán, hogy II. Abdulhamidtól olyan magyar vonatkozású tárgyakat kérjen kölcsön, melyeket a Hódoltság alatt vittek el a Magyar Királyság területéről. Széchenyi Ödön a magántulajdonában lévő két, Bercsényi huszárt ábrázoló gyertyatartót ajánlotta fel a kiállításhoz, melyek állítólag II. Rákóczi Ferenc egykori rodostói „palotájából” származtak.²⁹

3.2. Magyar kulturális élet

Ödön pasa emellett aktív szerepet vállalt a helyi magyarok kulturális életében is, így az 1906-ban újjáalakult Konstantinápolyi Magyar Egyletnek tiszteletbeli elnöke lett, de aktív szerepet vállalt a társaság korábbi működésében is. Az 1910-es években az Egylet magyar nyelvtanfolyamok nyitásával és török diákok magyar ipariskolákba történő küldésével vezető szerepet vállalt a két ország közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítésében.³⁰ Ahogy már részben utaltam rá, a világháború során családjával segítette a sebesült török katonákat, támogatta a konstantinápolyi török-magyar segélykoncertek megszervezését, emellett részt vett

²⁷ Az Orient Express Konstantinápolyba történő megérkezését is lehetővé tévő új vonalat bemutatandó a Magyar Államvasutak Városi Menetjegyirodájának szervezésében két utazásra is sor került, mindkét esetben fényes fogadások kísérték a magyarok megérkezését. A második csoportban helyet kapott Kúnos Ignác turkológus, a Keleti Akadémia később igazgatója, illetve Thaly Kálmán történész is, a Rákóczi kutatások egyik meghatározó személyisége. Lásd.: Pesti Hírlap, 1888. okt. 4. 5.

²⁸ Budapesti Hírlap, 1894. okt. 20. 8. és 1902. máj. 30. 4.

²⁹ dr. Krizsán László, Vámbéry Ármin konstantinápolyi küldetése. In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok. 8. 1990. 67.

³⁰ Az Egyletet ekkor Baumgarten Izidor, a Magyar Kereskedelmi Rt. fiókgazgatója vezette, mellette többek között Hegyei Géza zongoraművész vállalt aktív szerepet benne, aki többször zenélt az egyesület báljain, majd vállalt főszerepet a világháború alatti budapesti és konstantinápolyi segélykoncertek megszervezésében.

az 1916. év végén megalapított Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézetet egyes programjain is.

3.3. Hazai tűzoltói kapcsolatai

Azonban nem csak hazája, de szűkebben vett szakmája képviselőivel is szoros kapcsolatot ápolt a Konstantinápolyban töltött évtizedei alatt. Hazautazott az Önkéntes Magyar Tűzoltóegylet 5000. és 10000. örségének alkalmával szervezett ünnepekre (igaz, ez utóbbiról egy vonatbaleset miatt elkésett), míg sűrűn fogadott magyar tűzoltó küldöttségeket a török fővárosban is. Ezek közül kétségtelenül a leghíresebb az 1892 nyarán szervezett kirándulás volt, melynek keretében Széchenyi 30 éves tűzoltó jubileumát ünnepelték meg. A többek között Follmann Alajos tűzoltó szövetségi alelnököt, Bárány N. Ernő főparancsnokot, Várady Ferenc esperest, Karácson Imre lelkeszt és Walser Ferenc gyártulajdonost is a soraiban tudó 50 fős küldöttség tiszteletére látványos gyakorlatot tartottak a Takszim téri kaszárnyában, több fogadásra és kerti partira is sort került, s Várady misét is celebrált a nagykövetség kertjében. A mise után Széchenyi átadta a magyar bajtársak számára általa készíttetett egyedi zászlót, melyhez zászlóanyának Calice báró, osztrák-magyar nagykövet feleségét kérték fel. A küldöttség emellett ajándékkul átadott egy teljesen felszerelt ló vontatta tűzoltó kocsit is az isztambuli testvérszervezetnek.³¹ A következő két hétben a küldöttség különféle programokon vett részt, többek között egy hagyományos pénteki szelámlikon³² is, amely után egyrészt Calice báró röviden bemutathatta a szultánnak a küldöttség vezetőit, másrészt később Abdulhamid különböző rangú kitüntetésekben részesítette az 50 fős magyar társaságot.³³ Az egész utazásról a magyar és külföldi újságok beszámolói mellett útleírást készített és jelentetett meg Chriszto Miklós gyulai tűzoltóparancsnok, amelyben részletesen beszámol a két hetes látogatás jelentősebb eseményeiről.³⁴ Hasonló látogatásra került sor 1899-ben is, mikor Széchenyi Ödön

³¹ Fővárosi Lapok, 1892. júl. 14. 1435.

³² A szultán pénteki istentiszteletre történő nyilvános ki-és felvonulása.

³³ Fővárosi Lapok, 1892. júl. 19. 1471. A szultáni személyes kihallgatás felvetését és a program előkészületeikor adott különféle nyilatkozatokat élesen bírálta Beszédes Kálmán, aki szerint a legtöbb pusztá kitaláció és a küldöttség tagjainak fantáziájának terméke volt. Kétségtelen, hogy sem a zászlószentelés, sem a szultáni audiencia nem úgy és nem azok részvételével zajlott végül, ahogy azt előzetesen tervezték, de a vezetőket röviden bemutaták a szultánnak. Lásd: Beszédes Kálmán, *A magyar pasa jubileuma*. In: Fővárosi Lapok, 1892. júl. 19. 1467-1469.; Beszédes Kálmán, *Konstantinápolyi levél*. In: Fővárosi Lapok, 1892. júl. 28. 1535-1536.

³⁴ Chriszto Miklós, *Konstantinápolyi emlékeim*. Gyula, 1893.

25 éves török tűzoltó parancsnoki jubileumát ünnepelték. A beszámolók szerint a magyar tűzoltókat Novotny Béla, Rauscher Béla, Hermann Ede és Kerschek Gyula parancsnokok képviselték, akik továbbították József főherceg üdvözlését, és akik szintén szultáni kitüntetésekkel távoztak a török fővárosból.³⁵ Széchenyi emellett ott volt 1917-ben a Magyar barátság sugárút isztambuli megnyitóján is, melyre a mai Múzeum körút Mehmed szultán körúttá történő átnevezése után került sor.³⁶ Végül érdemes még kiemelni, hogy a világháború utolsó évében egy, az ember- és anyagihiány miatt több napig tomboló tűzvész után Wekerle Sándor miniszterelnök utasítására Erdély Ernő győri és Papp Ferenc szegedi tűzoltóparancsnok, valamint Kuharszky László, a Magyar Tűzoltószövetség titkára utaztak Konstantinápolyba, hogy leszűrjék az újabb pusztítás tapasztalatait és javaslatokat tegyenek a felszerelés kiegészítésére.³⁷ A küldöttséget természetesen ismét Ödön pasa fogadta és kalauzolta a török fővárosban, ám az összeomlás közeledtével a látogatás konkrét eredményekkel nem járt.

4. TEMETÉSE ÉS EMLÉKEZETE

Gróf Széchenyi Ödön második felesége 1919-es halála után és az elhúzódó háborús viszonyok miatt egyre visszavonultabb életet élt, a politikai változások miatt Magyarországgal és a magyar bajtársakkal is megszakadt a kapcsolata, míg végül 1922. március 24-én örökre lehunyta szemeit Konstantinápolyban. Temetésére a Sisli városrészben található grúz-katolikus Notre Damme de Lourdes templomban került sor, majd végakarata szerint a Ferikőj városrészben található katolikus temetőben lelt végső nyugalmat elhunyt kisgyermekével, György és felesége mellett.³⁸ Temetése igazi török-magyar esemény volt, sírjánál a helyi magyar kolónia képviselői mellett a korábban Magyarországon tanulmányokat folytató török diákok is beszédet

³⁵ Budapesti Hírlap, 1899. okt. 28. 8.

³⁶ *Török-magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig. A levéltári dokumentumok tükrében.* Isztambul, 2016. 446-451. (A kötet a török és a magyar állami levéltárak együttműködésében, két nyelven jelent meg).

³⁷ Az Újság, 1918. aug. 4. 10.

³⁸ A temető naplója szerint Györgyöt később helyezték át a családi sírba, de sajnos dátum nem szerepel a bejegyzés mellett. Ugyanakkor miután Eulália neve szerepel a sírhely bejegyzései között elsőként, míg őt György követi, így vélhetően édesanyja elhunyt után helyezték át a négy évesen elhunyt György maradványait az új családi sírba. A Ferikőj Katolikus temető temetési naplója, 361. Carré St. Laurent III-IV., 164. számú sír (régli számozás szerint 272.)

mondtak.³⁹ A halálhír Magyarországra történő megérkezését követően 1922 májusában a belvárosi plébániatemplomban Török Zoltán plébános celebrálása mellett került sor gyászmisére. Ahogy a Pesti Hírlap gyászjelentésének végén a pasát személyesen is ismerő újságíró keserédesen megjegyezte: „Idegenben halt meg a legnagyobb magyar fia, mert idehaza gróf létére munkájából nem tudott megélni.”⁴⁰

Széchenyi Ödön nem csak a Magyar Önkéntes Tűzoltóegylet és a katonai alapon szerveződő Szultáni Tűzoltócsapatok felállításában vállalt meghatározó szerepet, de évtizedeken keresztül fontos összekötőkapocs volt a két ország között. Értékét mi sem jelzi jobban, mint hogy a mai napig számtalan magyar és török nyelvű tanulmány, cikk és ismeretterjesztő írás készül a magyarországi és a törökországi tevékenységéről,⁴¹ de azt is ki kell emelni, hogy sokáig az ő nevét viselte az isztambuli Tűzoltó Múzeum, amelynek új helyszínén is külön sarkot szenteltek a magyar grófnak, s nincs ez máshogy a budapesti Katasztrófavédelem Központi Múzeumában sem. Sírját, melynek felújítását 2019-ben a Külgazdasági és Külügyminisztérium külföldi magyar emlékek megőrzésére kiírt pályázatának támogatásával az Isztambuli Magyar Intézet végezte el, minden év szeptemberében a török tűzoltónap alkalmából magyar nagyköveti vagy főkonzuli jelenléttel koszorúzza meg az Isztambul Nagyvárosi Tűzoltóság Európai Oldali Parancsnoksága, s 2020-ban a Magyar Tűzoltó Szövetség kezdeményezésére emléktábla is őrzi majd a magyar tűzpasa emlékét a török nagyvárosban.

Hazánkban Gróf Széchenyi Ödön elévülhetetlen érdemeket szerzett az önkéntes tűzoltó mozgalom megszervezésében, de Pest Budán az Ő nevéhez fűződik a hivatásos tűzoltóság felállítása is.

³⁹ Turán, A Turáni Társaság Folyóirata. 1922. 131. “A Magyarországon tanult török ifjak ugyanis, mint bennünket értesítenek, kötelességüknek érezték, hogy a temetésen testületileg részt vegyenek s nevükben Mehmed Hadi okl. gazdasz magyar nyelvű beszédben búcsúztatta el a török testvéremnél második hazára lelt magyar arisztokratát.”

⁴⁰ Pesti Hírlap, 1922. ápr. 5. 6.

⁴¹ A fentebb már említett művek közül nem rég jelent meg török nyelven Cem Doğan kutató İtfaiyye-i Hümayun: Osmanlı İstanbulu'nda Yangın, Modernleşme ve Kent Toplumunu (1871-1921) (Szultáni Tűzoltóság: tűzvédek, modernizáció és városi lakosság az oszmán Isztambulban) című könyve, mely sokat foglalkozik Széchenyi tevékenységével, illetve a népszerű, színes #Tarih (#Történelem) című ismeretterjesztő magazin 2020. januári száma is beszámol az Ödön pasával kapcsolatos legfrissebb levéltári adatokról.

Fodor Gábor Phd

Az Isztambuli Magyar Intézet igazgatója

Macar Kultúr Merkezi

Kağıthane Polat Ofis, İmrahor Cad. No: 23, B Blok, Kağıthane, İstanbul 34400

gfodor@mfa.gov.hu

ORCID: 0000-0002-8679-6120